

BORBE NA DRINI

Po zamisli Vrhovnog štaba, forsiranjem Drine i oslobođenjem Foče, stvorili bi se uvjeti za vođenje daljnjih borbi u Sandžaku i Crnoj Gori, kao i mobilizacija novih snaga za popunu i formiranje novih jedinica. Sve ovo uvjetovalo bi stvaranje novog slobodnog teritorija, na kojem bi se naše snage odmorile i pripremile za eventualne daljnje operacije u pravcu Srbije i Kosmeta.

U vezi s ovakvom zamisli, Vrhovni štab je imao namjeru da s 2. proleterskom divizijom (kao južna grupa) forsira Drinu u selu Bastasi i u sadejstvu s 1. proleterskom divizijom (sjeverna grupa) forsira Drinu u rajonu Ustikolina, razbije neprijateljske snage na desnoj obali Drine.

Pošto četnici nisu bili u stanju da na pravcu Kalinovik - Foča pruže ozbiljniji otpor našim snagama, Talijani su odlučili da za obranu na Drini pored četnika angžiraju i snage svoje divizije »Taurinense«. Uz to četnička Vrhovna komanda pokušala je izvršiti mobilizaciju u Crnoj Gori, ali u tome nije uspjela.

IZBIJANJE JEDINICA 2. DALMATINSKE BRIGADE NA DRINU

Poslije uspješno završene borbe kod Kalinovika 2. dalmatinska brigada nastavila je nastupanje u pravcu: Miljevina - Foča.

Dana 25. marta brigada je dobila zadatak da se s prostora sela Jelašca - sela Borje pomjeri prema Foči. U selu Jelače povezala se s 1. proleterskom brigadom. Zadatak brigade je bio da što prije izbije na rijeku Drinu, ovlada s mostom na Brodu i omogući prebacivanje naših jedinica na tom pravcu.

U pokretu od Kalinovika brigada je očistila od četnika selo Miljevina i bez većih napora nastavila pokret dolinom Bistrice ka Foči i Drini, gdje je izbila 26. marta kod Broda, u slijedećem rasporedu:

- a) prvi bataljon pridodat je 2. proleterskoj brigadi kod Broda,
- b) treći bataljon od Broda lijevo ka Foči,
- c) drugi bataljon da forsira Drinu kod Broda i stvori uvjete za prebacivanje ostalih dijelova brigade i divizije na tom pravcu,

d) četvrti bataljon u zaštitnici, na prostoriju sela Djedovo u cilju obezbjeđenja pozadine brigade.

Pokret jedinica brigade kao i cijele divizije od Miljevine do Foče, budno je pratio neprijatelj. Izbijanjem bataljona na rijeku Drinu poduzeo je sve mjere da se taj prijelaz spriječi. U tom cilju pravodobno je posjeo još 25. marta desnu obalu Drine i most na Brodu.

Dana 28. marta komandant Limesko-sandžačkih četničkih odreda formira desni drinski odsjek od Goražda do Broda, s ciljem zaštite i prijelaza Drine na ovom sektoru. Istoga dana komandant desnog Drinskog odsjeka. Voja Lukačević naređuje formiranje tri odsjeka i to:

a) I odsjek s 370 četnika posjeda i brani rijeku Drinu od sela Osaonica isključivo Goražda,

b) II odsjek sa 1660 četnika brani Drinu od sela Osaonica zaključno Jošanica,

c) III odsjek pod komandom Vuka Kalitovića u sastavu Pribojske brigade, Pljevaljske, Fočanske, Novovaroške i Leteće brigade Lalića s ukupno 1.500 četnika, posjeda odsjek na rijeci Drini od Jošanica isključno Brod.⁰

Na III odsjeku kojeg su branile ove snage trebala je da forsira Drinu 2. proleterska divizija.

POMJERANJE BRIGADE U SELA TRBUŠĆE I MJEŠAJE

Pravodobnim posjedanjem Drine s jačim snagama kod Broda, gde je bilo predviđeno da se prebaci 2. proleterska divizija, Talijani i četnici su osujetili naš plan. I pored nekoliko bezuspješnih pokušaja s naše strane da se forsira Drina kod Broda, odustalo se od dalje namjere.

Treba imati u vidu da je talijanski garnizon u Foči, koji su sačinjavali dijelovi divizije »Taurinense«, kontrolirao taj rajon naročito jakom artiljerijskom vatrom.

U vezi s tim, brigada je dobila zadatak da se pomjeri južno od Broda prema selima Trbušće i Mješaje. Dana 27. marta 2. dalmatinska brigada izbila je u taj rajon.

Izbijanjem jedinica NOVJ na rijeku Drinu neprijatelj poduzima sve mjere predostrožnosti, a što se vidi i iz depeše koja je upućena 30. marta od strane komande 6. brdskog korpusa Višoj komandi.

»... Obaveštavate se da se nalazi jedna divizija između Kalinovika i Miljevine (II proleterska) sa dve brigade zapadno od Broda, a jedna divizija (I proleterska) u zoni Ustikoline. Namera ustanika je preći Drinu da bi dostigli Bugarsku i Albaniju preko Sandžaka.«²⁾

Vrhovni štab izdaje naređenje 30. marta da se forsira Drina, oslobodi Foča i razbiju četnici. Zamisao je bila da se iz pokreta forsira Drina. Nažalost, to nije bilo moguće jer su četnici i Talijani pravodobno posjeli njenu desnu obalu kao posljednju obrambenu liniju, da bi spriječili naš prodor ka Crnoj Gori i Sandžaku. U samoj Foči i na Drini bilo je skoncentrirano oko 3.000 Talijana i četnika. Foča je bila dobro utvrđena i podzemnim

1) Arhiv VII, k. 165, red. br. 20/4.

2) Dnevni izvještaj Komande talijanskog 6. armijskog korpusa Višoj komandi od 30. ožujka 1943. godine o borbama na području Brod - Foča - Ustikolina, Zbornik, tom IV, knj. 12, dok. br. 311.

tunelima povezana i posjednuta. Namjera neprijatelja bila je da se Foča i rijeka Drina po svaku cijenu sačuvaju i zadrže u vlastitim rukama.

Zbog novonastale situacije, Vrhovni komandant naredio je 1. aprila u 8 sati Štabu 2. proleterske divizije sljedeće:

»Požurite sa prelazom preko Drine. Trebate što pre prebaciti vaše snage na onu stranu obale. Postoji mogućnost ugrožavanja našeg levog boka od Sarajeva. Zato morate pohitati da se što pre nađete sa našim glavnim snagama sa one strane Drine. Kao najpogodniji sektor za prelaz Drine jeste deo između sela Trbušće i sela Bastasi. Kod Broda vršiti i dalje demonstraciju.«³⁾

Štab 2. proleterske divizije je u duhu naredbe Vrhovnog štaba naredio istog dana šabu 2. dalmatinske brigade da izvrši sve pripreme za forsiranje Drine južno od Broda.

PRIPREME ZA FORSIRANJE DRINE

Na osnovi naređenaj Štaba 2. divizije, Štab 2. dalmatinske brigade je odlučio da forsiranje Drine izvrši 2. bataljon.

Ostali bataljoni i dalje su bili na položajima na lijevoj obali Drine prema Foči. U toku 30. marta 2. bataljon je pomjeren u selo Trbušće, selo Bastasi. Isto naređenje dobili su i ostali bataljoni 2. dalmatinske brigade da se orijentiraju južno od Broda, na pravcu forsiranja 2. bataljona. Na osnovi naređenja Štaba brigade, Štab 2. bataljona poduzeo je sve mjere da ispita mogućnost za najpogodnije mjesto forsiranja Drine na sektoru sela Mješaje. Na ovom pravcu gdje je trebalo forsirati Drinu, snage neprijatelja bile su daleko slabije. U sklopu takve procjene bataljon je dobio zadatak da se prebaci u selo Tršanji i da na tom prostoru odabere mjesto prijelaza. Ocjenjujući i druge pogodnosti i uvjete same rijeke Drine, njene obale sjedne i s druge strane, snage neprijatelja i mogućnosti njegove intervencije, u dogovoru sa Štabom brigade odabran je odsjek za forsiranje u rajonu sela Mješaje.

Na odsjeku forsiranja 2. dalmatinske brigade nalazila se: Kolašinska i Pljevaljska četnička brigada, u selu Bunovi Derikonjina leteća brigada, a na Crnom Vrh u rezervi Mileševska brigada. Na ovome prostoru bilo je oko 1.000 četnika. Talijana na ovom sektoru nije bilo, jer su oni držali Foču i sistem obrane oko nje. Sistem obrane neprijatelja bio je takav daje manje snage kao izviđačke isturao na obalu rijeke, a glavninu je držao povučeno nešto dublje na padinama i uzvišenim mjestima oko Foče i na samom Crnom vrhu. Neprijatelj je računao da mi nemamo snaga ni sredstava da možemo tako lako forsirati Drinu u to doba godine. Računali su da je jedina mogućnost za naš prelazak kod Broda, pa su zato pravodobno zapalili most i posjeli ga jačim snagama. Treba imati na umu daje početkom proljeća Drina imala visok vodostaj. Na njoj nije bilo vještačkih prijelaza ni gazova, most na Brodu porušen, a skele na suprotnoj strani, koje je neprijatelj odvuкао. Sve su to bile ogromne poteškoće za naše forsiranje.

Nalazeći se na prostoru sela Trbušće, sela Mješaje, svi bataljoni su od 30. marta do 6. aprila iskoristili boravak i na tom teritorju za odmor i pri-

3) Arhiv VII, k. 7-A, reg. br. 1-10. Naredba Vrhovnog štaba od 1.4. 1943. Štabu 2. proleterske divizije.

preme forsiranja Drine. Noć je korištena za odlazak na rijeku radi izviđanja i određivanja mjesta prelaska, pripreme materijala.

Neprimjetno se spuštajući u toku noći na obalu, 2. bataljon pokušao se 3. aprila prebaciti na drugu stranu rijeke. Prethodno je grupa boraca trebala preplivati Drinu noseći konop sa zadatkom da ga pričvrsti na drugoj strani. Borci bataljona su se, zatim, trebali pridržavati konopa i prebaciti se na desnu obalu. Nažalost, brza i nabujala rijeka to nije omogućila i poslije nekoliko pokušaja borci nisu uspjeli ni daju preplivaju, a niti da bilo što učine. Bataljon je bio prisiljen da se vrati pred svanuće u selo na odmor. Starješine su tražile nove mogućnosti za forsiranje Drine.

Poslije prvog neuspjelog pokušaja došlo se na ideju da se pokuša napraviti splav od buradi i tako forsira Drina. Brzo je u selu organizirano sakupljanje buradi različitih veličina i oblika da bi ponovo 4. aprila pokušali prijeći na drugu stranu Drine. Negdje oko 22 sata bataljon se spustio na Drinu na isto mjesto gdje je bio i prethodne noći. Burad su vezali vrlo primitivno sa žicom i konopom. Tako zavezana splav od buradi spuštena je u vodu koju je valovita Drina lako zanosila. Jedna grupa boraca 1. čete 2. bataljona ukrcala se na tu splav i primitivnim veslima pokušala da se prebaci na drugu stranu. No, nažalost, ni taj pokušaj nije uspio jer se splav pod udarom velikih valova i brze rijeke - razbila, a borci jedva uspjeli spasiti. I ovaj pokušaj kao i prethodni bio je uzaludan, a to sve je bilo novo razočarenje za nas. Borci su se morali ponovo vratiti prije svanuća u selo Trošan na dalje pripreme za forsiranje Drine. Na sreću ove naše pripreme i pokušaji da se forsira Drina, 3. i 4. aprila ostali su nezapaženi od strane neprijatelja. No, ipak poslije dotadašnjih neuspjeha, razmišljalo se da se pokuša forsiranje Drine pomoću splavi. Od mještana smo saznali da se u selu Mješaja nalazi iskusni splavar Rade Čosović. Pronašli smo Rada u njegovoj kući i objasnili našu namjeru, na što je i on sam pristao da nam pomogne prebaciti se preko Drine. Rade je bio srednjovječni čovjek, iskusni splavar, koji je poznao ćudi rijeke, vrlo ljubazan i predusretljiv.⁴⁾ S Radom splavarom dogovoreno je o svim detaljima oko pripreme i građenja splava kao i samoga prelaska preko rijeke. On je dao upute što treba učiniti, što treba obezbijediti i pripremiti da bi se napravila splav.

Strme i okomite obale Drine nisu davale mogućnost na svakom mjestu ni da se sagradi, a niti spusti splav, u rijeku. S druge strane, trebalo je voditi računa o pogodnostima druge strane obale gdje ćemo se iskrcati tj. gdje je rijeka mirnija. U procjeni svih ovih elemenata Štab 2. bataljona određuje mjesto prebacivanja u selo Mješaje neposredno ispod kuće Rade Čosovića (na drugoj strani obale je selo Kopilovo). To mjesto prijelaza omogućavalo je sklapanje i spuštanje splava u Drinu, mogućnost podrške u prijelazu prvih ešalona i dalje u dubinu. Isto tako procjena je bila da su na tom sektoru najslabije snage neprijatelja, druga strana obale bila je šljunčana i bez strmih obala, a u izvjesnom smislu i zaklonjena. Prethodnih dana primijetili smo da se tu i magla duže zadržava, nego na drugim mjestima. Isto tako ni intervencija neprijatelja nije mogla biti brza i efikasna. Sve naše procjene bile su realne što se i ostvarilo na sam dan forsiranja.

4) Kasnije se u brigadi saznalo da su četnici doznali za suradnju Rade Čosovića s nama i da su ga u toku 5. neprijateljske ofanzive pronašli i ubili.

PRIJELAZ PREKO DRINE I BORBE ZA MOSTOBRAN

Sve naše pripreme trajale su do 6. aprila kada je određen dan prijelaza.

U toku noći 5-tog na 6-sti april spustio se 2. bataljon na obalu Drine. Prva četa s komandirima Boškom Žunićem određena je da prva forsira Drinu, a za njom treća, pa druga četa. Rade splavar već je bio pripremio i odabrao građu (stabla i oblice) zajedno s borcima i Boškom. Tada su svi zajedno jedan dio splava spustili u Drinu, a drugi dio je dograđen na samoj rijeci s veslima. Ugledavši sagrađen splav radost i raspoloženje je raslo među borcima, jer su vjerovali da će poslije nekoliko pokušaja ipak uspjeti forsirati Drinu. Ostale čete bile su u borbenom rasporedu radi podrške Prvoj četi koja prva treba da forsira Drinu.

I ostali bataljoni brigade nalazili su se u selu Trošanjski, selu Trbušće i imali su zadatak da svojom vatrom potpomognu prijelaz i stvaranje mostobrana. Bataljoni su bili spremni da se prebace preko splava odmah poslije 2. bataljona, kao i jedinice 2. proleterske i 3. sandžačke brigade.

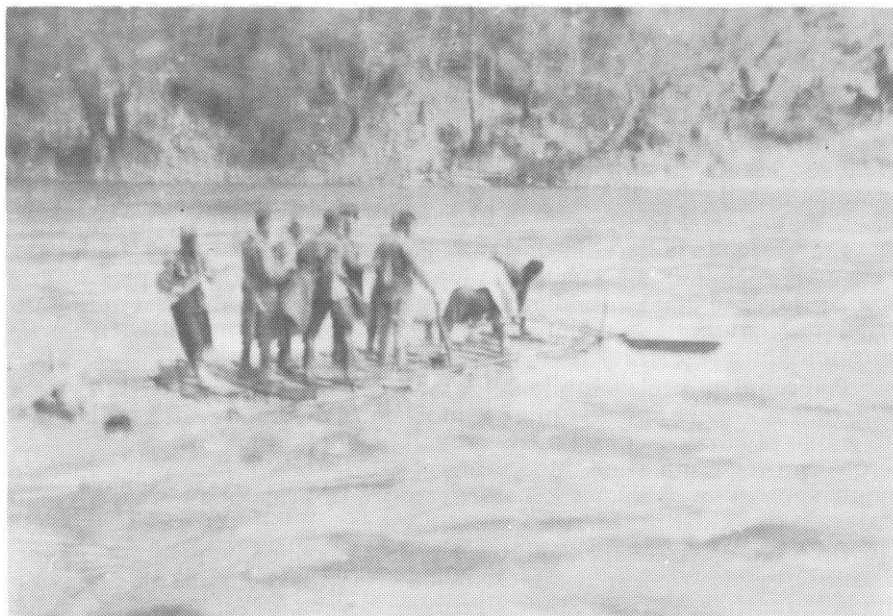
Štab brigade je naredio da 1. bataljon prelazi odmah iza 2. bataljona, a iza ovoga 3. bataljon. Četvrti bataljon bio je određen da štiti prijelaz i da obezbjeđuje bolnicu i intendanturu brigade. Prvi i 3. bataljon u momentu prijelaza 2. bataljona sa svojom vatrom iz minobacača i mitraljeza treba da potpomognu njegovo forsiranje.⁵⁾

Pripreme za prelazak bile su gotove neposredno pred zoru - oko 4 sata. Magla koja se spustila nije se podizala ni do samog časa prelaska, a što je bilo pogodno za nas. Po koji metak ipak bi fujknuo prema nama, jer se osjećao žagor na obali. Međutim, ni neprijateljske jače snage nisu se mogle spustiti na obalu, jer je naša strana dominirala nad njima, što nam je davalo prednost pri forsiranju.

Do 6 sati ujutro 6. aprila bile su izvršene i posljednje pripreme za forsiranje Drine. Na znak splavara Čosovića prvi je uskočio na splav neustrasivi komandir čete Boško Žunić s grupom boraca. Ukrcala su se dva puškomitraljesca sa svojim pomoćnicima i nekoliko boraca, ukupno njih devet. Odgurnut je splav, a vesla su na brznoj Drini počela grabiti i nositi ga sve bliže desnoj obali. Borci bataljona su ih pratili s nestrpljenjem kako će prijeći Drinu i kako će se iskrcati. Splav je zapljuskivala hladna Drina tako da su borci bili u vodi. Brza rijeka zaničala je splav malo dalje od određenog mjesta, ali sasvim uspješno na drugu stranu. Borci su brzo iskakali sa splava i to više u vodu (do koljena) nego na suh šljunak. Boško je odmah rasporedio prvu grupu s ciljem da spriječi svaki prilaz rijeci. Četnici su osjetili naša prebacivanja i otvorili vatru. Magla je dosta pomogla da tačno nisu mogli ocijeniti pravo mjesto prijelaza. Splav je odmah vraćena brzo natrag. Ukrcala se druga grupa boraca prve čete i tako redom sve dok - nije bila prebačena za nešto više od dva sata. Organizacija ukrcavanja i vraćanja splava dobro je funkcionirala. Među borcima bilo je dosta mornara koji su mogli pomoći u veslanju splavaru Radi u prebacivanju preko Drine. Prelaskom 1. čete na drugu stranu bilo je lakše. Žunić je odmah krenuo s četom u pravcu Begovina - Zorin. Prve grupe četnika kada su osjetili naše prebacivanje počeli su bježati. Neprijateljska vatra dopirala je iz pravca Bunovi. Poslije 1. čete odmah je počela s prebacivanjem 3. četa. Ukrcavanje i iskrcavanje boraca sjedne na drugu obalu rijeke već je bilo uhodano. Pri-

5) Arhiv VII, k. 846, red. br. 13/3, Dnevnik brigade (dana 6. IV 1943.).

likom prebacivanja 3. čete bio je ranjen splavar Čosović. Iako ranjen u nogu uz pomoć boraca nastavio je veslati i prebacivati bataljon splavom s jedne na drugu stranu. Nakon prebacivanja 3. četa upućena je u pravcu Dubovi. Druga četa je dobila zadatak da nastupa u pravcu sela Zbornica. Jedna grupa četnika koja je ostala u kućama neposredno uz Drinu, nisu ni osjetili da smo se prebacili, predala se bez otpora.

Splav kojim je prvi prešao Drinu 6. aprila 1943. Boško Žunić s grupom boraca svoje 1. čete 2. bataljona. Drugi s lijeva je Ante Rak, borac iz Dubrave kod Šibenika, a četvrti s lijeva je Zvonko Grubić

Nakon prebacivanja 2. bataljona cilj je bio da se obezbijedi mostobran na liniji Begovina - Dubovi - Pregrade i da se što prije ovlada jugozapadnim padinama Kruščičko Brdo - Bunovi i na taj način stvori jak oslonac - mostobaran za prebacivanje ostalih dijelova brigade i divizije. Četnici su uvidjeli opasnost. U takvoj situaciji oni u toku dana prebacuju jake snage u pravcu nastupanja 2. bataljona. U predvečerje pritisak četnika bio je sve veći. Trebalo je izdržati i odoljeti njihovim napadima. Do 15 sati prebačen je 1. bataljon, a pred samu večer i 3. bataljon. I pored svih nastojanja da spriječe 2. bataljon da izbije na liniju jugozapadne padine Kruščičko brdo, bataljon je uz ogromne napore uspio izbiti na liniju Bunovi, a 1. bataljon na južne padine Kruščičkog Brda. Treći je bataljon po prebacivanju bio više orijentiran desnom obalom Drine u pravcu Brda. Pritisak četnika stalno je rastao iz sata u sat. Neprijatelj je ubacio nove snage s pravca Ravne njive - Crni vrh.

U naređenju Draže Mihailovića od 6. 4. 1943. godine u 12.05 sati (koji se nalazio na Crnom vrhu kod talijanske artiljerije koja je gađala naše sna-

ge u selu Kopilovo i selu Mješaje), upućeno majoru Andriji Veskoviću, komandantu lijevog odsjeka, kaže se:

»Izvešten sam da su neke komunističke trojke prešle jutros na desnu obalu kod sela Kopilova. Njima da ne dozvolite prelaz, odnosno uništite komunističke trojke na desnoj obali. Vi pored svih vaših snaga tražite učešće avijacije za borbu protiv komunističkih trojki. Ovo je sramota i vojnički skandal. Naređujem vam da u najkraćem roku u toku današnjeg dana uništite sve komunističke delove na desnoj obali i isto branite po svaku cenu do poslednjeg čoveka ... svaki kukavičluk od čije strane dolazi kazniću smrću na licu mesta..«⁶⁾

Iz ovoga naređenja se vidi da četnici nisu znali s kojim smo se snagama prebacili do 12 sati. Tada je bio već na drugoj strani Drine 2. bataljon i dijelovi 1. bataljona. Četnici su, u stvari, svu opasnost osjetili kasnije kada je prebačen 1. bataljon i dijelovi 3. bataljona. Sam Draža potcijenio je te snage, jer govori o nekim trojkama, a ne o jačini od skoro dva bataljona. Koliko je pridavao značaj borbi na Drini očito je vidljivo iz njegovog naređenja gdje prijeti da će kukavičluk kažnjavati smrću i da se svaki četnik treba boriti do posljednje kapi krvi. Nakon toga četnici su se uporno borili na položajima iznad Drine i oko Foče.

U izvještaju 6. aprila u 15.10 sati kojeg šalje Zaharije Ostojić, komandant istaknutog dijela Vrhovne komande, Draži Mihailoviću, stoji:

»Dragi čika Đoko, šaljem vam izveštaj Veskovićev. Vidi se da se Kolašinska i Plevalska brigada nisu borile nego bežale. Voja je na putu ka Ravnim njivama i Bunovima sa letjećom brigadom i Meljačkim bataljonom. Po Lazareviću naredio sam Veskoviću pismeno da izvrši protivnapad celom sangom ... sa Kalaitom sam stupio u vezu i naredio mu da drži svoj položaj držeći vezu sa Ravnim njivama ... kapetanu Cimbaliću naredio sam preko Stankića i Kalaita da izvrši protivnapad sa Bjelopoljskom brigadom u pravcu Bunovi.«⁷⁾

Negdje oko 14 sati četnici su izvršili vrlo žestok napad na 2. i dijelove 1. bataljona i to s Letjećom, Meljačkom i Bjelopoljskom brigadom u pravcu Bunovi. Taj protunapad naše snage su odbile i bataljoni su produžili dalje nastupanje i pravcu Kruščičko brdo. Naročito su se istakle 1. i 3. četa gdje je pritisak bio najjači.

Pred samu večer 6. travnja, 1. i 2. bataljon izbili su na Kruščičko Brdo, tako daje situacija bila lakša. Treći bataljon prebacio se preko Drine pred sam mrak i uključio se u borbu lijevo od 2. bataljona. Izbijanje 1. i 2. bataljona na liniju sela Bunovi - Kruščičko Brdo, stvorenje stabilan mostobran za prebacivanje ostalih dijelova divizije na desnu obalu Drine. Četnici uviđajući sve to koncentriraju pred sam mrak 6. aprila sve svoje raspoložive snage u cilju da razbiju brigadu i nabace je na Drinu. U stvari presudna borba je vođena na ovoj liniji Kruščičko Brdo - Bunovi u noći 6. na 7. april.

Za odlučujuću borbu na Kruščičko Brdo - Bunovi, Draža Mihailović je ubacio sve svoje snage da bi tu riješio borbu. U vezi s tim Draža naređuje komandantu desnog sektora obrane Drine da izvrši protunapad 7. aprila u 2.30 sati:

6) Arhiv VII, k. 18, reg. br. 6/6 (VK-X-26). Dokumenti četničke komande.

7) Arhiv VII, k. 163, reg. br. 1/3, Izveštaj Zaharije Ostojića Draži Mihajloviću od 6. aprila 1943.

»Lično sam danas posmatrao vaš i Kalaitov rad koji je bio za svaku pohvalu. Molim vas nastavite svim silama da još u toku noći i zorom produžite napad što energičnije i proterate crvene sa desne obale. Naredio sam Veskoviću da uhvati sa vama vezu na Krušičkom brdu i prikupi sve snage i preduzme još u toku noći i zorom protivnapad u pravcu Kopilovo u vezi sa vama ... Krivokapića skrenuo sam sa Crnog vrha ka Brodu, pošto je Kalait istražio svoj odsek i krenuo u napad. Uhvatio sam Kalaitovog poručnika Šaponjića da je pobjegao sa svojom jedinicom, zadržao sam ga na Okruglici... (Šaponjić je bio komandant bataljona u Novovaroškoj brigadi - primjedba autora)... Hvatajte begunce, a naročito starešine koje se hrđavo drže, smenite, upotrebite sva sredstva da se podigne elan trupa kao što su vaše i Kalaitove... «⁸⁾

I taj posljednji protunapad bio je odbijen. Pošto su toga dana propali svi pokušaji da nas razbiju, četnici nastavljaju svoje napade i u toku noći, što je bio izuzetak do tada pa i kasnije. U samu zoru, 7. aprila, na toj liniji dobijena je bitka za samu Drinu. U jednoj sveopćoj borbi, kada se nije znalo gdje je tko, i tko je s kim, u mrkloj noći izmiješali smo se sa četnicima i kundacima, noževima i pištoljima u većini slučajeva rješavali dvoboj. Bila je noć, šuma, palaje magla i snijeg. Ta ogorčena borba 1. i 2. bataljona vođena je do svitanja dana, kada su se četnici počeli u paničnom bijegu povlačiti. Posljednji pokušaji u sprečavanju da izbijemo preko Drine u Sandžak i Crnu Goru potpuno je propao. Mi smo nastavili istoga dana 7. aprila goniti četnike u pravcu Foče i Celebića.

Dana 7. aprila nakon razbijanja četnika na liniji Krušičko Brdo - Okruglica, 2. bataljon je nastavio nastupanje u pravcu Crnog Vrha preko Ravnih njiva, 1. bataljon u pravcu Dragačevo, a 3. bataljon lijevim padinama Crnog Vrha ka Foči, gdje je uspio uvečer upasti zajedno s 2. bataljonom u prve kuće južnog dijela Foče. Četvrti bataljon i dalje je ostao da se prebacuje s komorom i on će se uključiti u borbu za Foču.

Bitka za Drinu dobijena je razbijanjem četnika na liniji Krušičko Brdo - Bunovi. Na tim položajima četnici su defacto razbijeni i od tada je prestao svaki organizirani i jači otpor našim snagama.

U toj neposrednoj borbi bilo je mnogo junaštva. Ističemo jedan primjer. Pred svitanje 7. aprila četnici su se povlačili s Ravnih Njiva. Zadnji među njima ostao je jedan oficir, da li slučajno ili namjerno nije se znalo. Valjda da bi pokazao koliko je hrabar, u tom je momentu zaostao iza ostalih. U tom pravcu gdje je on bio nastupala je 3. četa i na njenom čelu kao i uvijek išao je komandir Jovo Četnik. Četnički oficir je primijetio Jovu i sačekao ga na 50 metara. Jovo je primijetio njega kako se krije iza jedne bukve. Četnički oficir opalio je iz pištolja na Jovu ali je promašio. Jovo se prebacio vrlo brzo do njega. Važio je za jednog od najhrabrijih u 2. bataljonu, zajedno s Boškom Žunićem. Ranije je bio ranjen, dok je bio u 1. proleterskoj brigadi, u lijevu ruku, tako da nikad nije nosio pušku ni šmajser, već mu je glavno oružje bio pištolj. S pištoljem je gađao tako precizno da mu nije bilo ravnog u bataljonu i brigadi. U međusobnoj borbi između njega i četničkog oficira, poslije nekoliko minuta oficir je pao mrtav. Jovo ga je pogodio pravo u glavu.

Na Crnom Vrh u ostala je jedna veća grupa četnika koja je bila vrlo brzo likvidirana od strane 2. bataljona, tako da su se 2. i 3. bataljon istog

8) Arhiv VII, k. 18, reg. br. 9/6.

dana pojavili južno od Foče. Razbijeni četnici uglavnom su bježali u okrilje Talijana u Foču i u pravcu Čelebića koje je gonio naš 1. bataljon. U borba-
ma na Krušičkom Brdu poginuo je vodnik 1. bataljona Vojin Brkić i još
jedan borac, a ranjen Stevo Opačić⁹⁾ s još trojicom drugova. Drugi bataljon
imao je nekoliko ranjenih i 3 mrtva.

Štab 2. proleterske divizije prelazi Drinu između Broda i Šćepan Polja. Na desnom splavu u sredini je splavar Rade Cosović

Poslije prelaska 2. dalmatinske brigade preko Drine prebačena je 3. sandžačka koja je nastupala uzvodno prema selu Bastasi i Šćepan Polje - Čelebić, a potom 2. proleterska brigada koja je nastupala desnom obalom Drine u pravcu Foče.

Dana 7. aprila prebačeni su i ostali dijelovi divizije. Na mjestu prijelaza napravljen je tog dana još jedan splav, a u rajonu Broda podignut je most od buradi, što je sve ubrzalo prebacivanje naših jedinica preko Drine.

Druga dalmatinska brigada ostala je neko vrijeme na teritoriju Foče u njenoj blokadi, da pokuša likvidirati garnizon u njoj, ali bez uspjeha. Talijani i četnici bili su dobro utvrđeni.

PROTUNAPAD ČETNIKA KOD ČELEBIĆA

Jedinice 2. dalmatinske brigade držale su 10. aprila položaje sjeverno i zapadno od Crnog Vrha (tt. 1113), sa slijedećim rasporedom: 3. bataljon s jednom četom držao je grupu kuća u Foči na lijevoj obali Čehotine, a os-

9) Za narodnog heroja proglašen 20. XII 1951.

tale snage oko k. 652 s. Tabaci, 2. bataljon s. Krivaja, s. Baranovac sjeverne padine Crni Vrh, 4. bataljon u rezervi s. Kruševlje - Crni Vrh (tt. 1113), 1. bataljon se nalazio kod s. Podpeč kao osiguranje pravca prema Bukovici.¹⁰⁾

Druga proleterska brigada prelazi Čehotinu i vrši prodor sjeverno od Foče, zauzela je s. Han Sohu, presjekla vezu između Foče i Čajniča i okružila Talijane u kasarni i fočanskoj tvrđavi sa sjeverne i s/i strane.

Treća sandžačka brigada nakon prelaska Drine imala je zadatak da izviđa neprijatelja od pravca Šćepan Polja - UzlupMeljak i da zatvori i obezbijedi sve pravce od neprijateljskog nastupanja ka Foči i Drini. Ovoj brigadi bio je pretpočinjen 1/2. dalmatinske brigade u s. Podpeč.¹¹⁾

Zbog slabo razvijene izviđačke i obavještajne službe četnici su neprimjetno izvršili koncentraciju jačih snaga na lijevoj obali r. Tare. O ovoj grupaciji Štab 2. proleterske divizije nije dobio nikakav podatak od 3. sandžačke brigade.

Na ovom sektoru bile su grupirane slijedeće četničke jedinice:

- tri jurišne vasojevičke brigade, samostalni ibarski odred, kolašinska, bjelopoljska, durmitorska, pljevaljska i mileševska brigada, svega jačine oko 3.000 četnika.

Neprijatelj je raspolagao sa 60-70 automatskih oružja i 3 teška bacača.

Dana 15. aprila neprijatelj se pojavio iz pravca Slatina - Viševine i s pravca Kunovo - Ječmište, s ciljem da oslobodi opkoljene Talijane u Foči. 2/3. sandžačke brigade u Čelebiću zbog nebudnosti bio je iznenađen od neprijatelja, napustio je Čelebić i povukao se do s. Vrbica.

Štab 3. sandžačke brigade uputio je svoj 5. bataljon kao pojačanje 2. bataljonu, ali zbog snažnog pritska neprijatelja i ovaj se bataljon povukao ka s. Vakuf.

Nakon prijema izvještaja od sandžačke brigade da se jače četničke brigade kreću u pravcu Zavojit - Bakić - Dragočava, Štab 2. proleterske divizije naredio je da se sandžačka brigada pregrupira, a Štabu 2. dalmatinske brigade da uputi svoj 2. batalon na raspolaganje sandžačkoj brigadi. Predhodnog dana upućen je 4. bataljon.

Prema naređenju Štaba 2. proleterske divizije, 3. sandžačka brigada, ojačana s dva bataljona (1. i 4.) 2. dalmatinske brigade, noću 15/16. aprila izvršila je protunapad u cilju protjerivanja neprijatelja.

Bataljoni 2. dalmatinske brigade upućeni su na pravcu Podi - Tvrđaci. S obzirom na to da protunapad nije istodobno izveden, greškom Štaba 3. sandžačke brigade, protunapad nije uspio. Na taj način, četnici su doveli u težak položaj 3. sandžačku brigadu i oba bataljona 2. dalmatinske brigade.

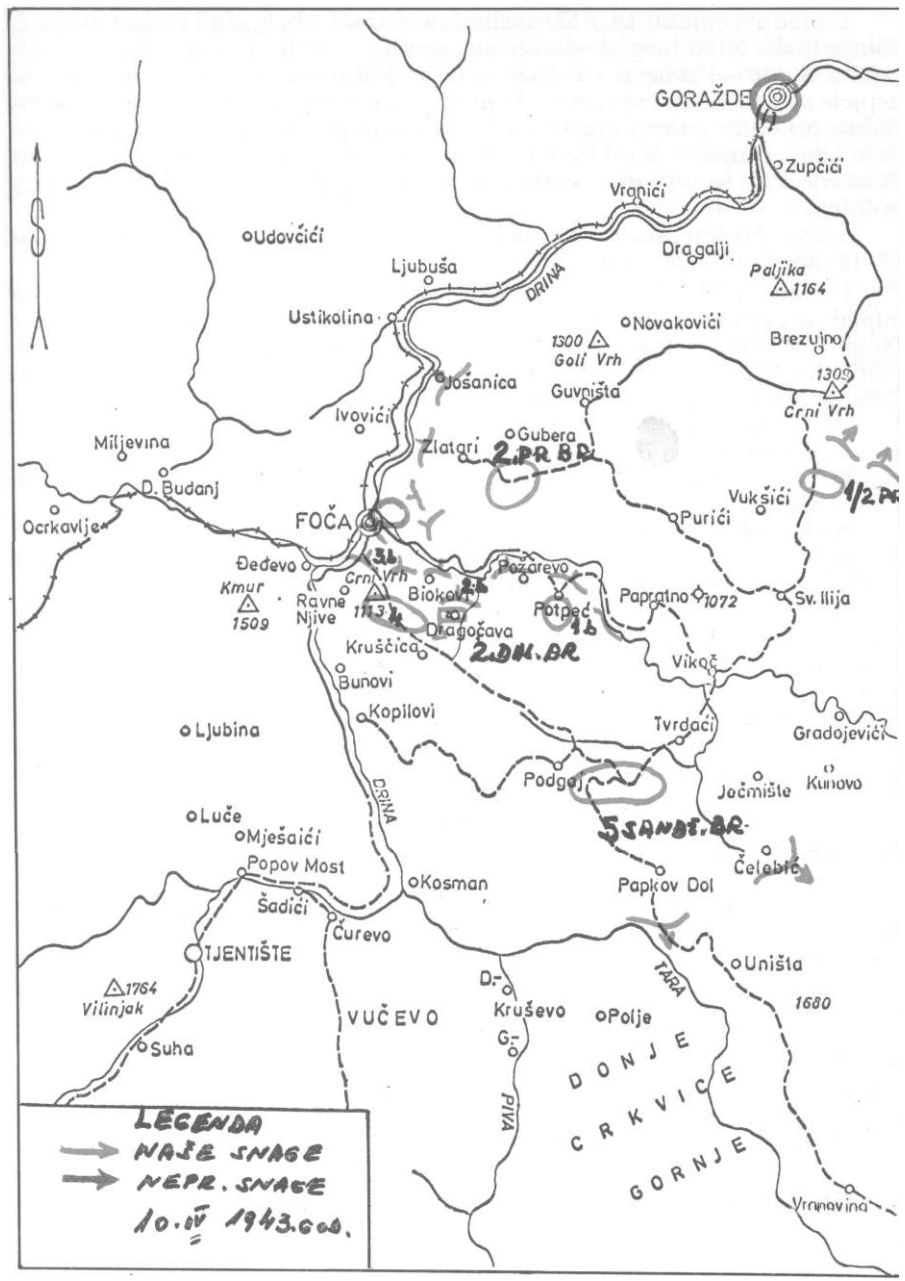
U ovoj situaciji Štab divizije odmah je uputio dva bataljona 2. proleterske brigade pravcem: Dragočava - Zavajit, a ujedno je tražio od Vrhovnog štaba da u napadu na četnike uzmu učešće i jedinice 1. divizije.¹²⁾

Shvaćajući ozbiljnost situacije na ovom prostoru Štab 2. proleterske divizije uputio je većinu snaga 2. proleterske i 2. dalmatinske brigade (1, 2. i 4. bat.) prema četnicima, ostavljajući oko Foče za blokadu Talijana samo slabije dijelove. Prilikom povlačenja 2. bataljona s Crnog Vrhova odlaska za Bakić, poginuo je komesar 2. čete Zdravko Bego.

10) Arhiv VII, k. 9, reg. br. 10-2a.

11) Isto.

12) Branko Obradović, n. < str. 115.

U međuvremenu 16. i 17. aprila 3. sandžačka brigada i tri bataljona 2. dalmatinske NOU brigade vodile su ogorčene borbe s četnicima na položajima Bakić - Pavljača - Vjenac, u neprekidnim borbama, danju i noću, uspjele su zaustaviti i spriječiti daljnji prodor četnika i zadržati položaje na Bakić. Na ovim položajima iz 1. i 2. bataljona poginula su tri borca, a više ih je lakše ranjeno. U toj borbi ranjen je i komandant 2. bataljona Dušan Filipović, koji se više nije vratio u bataljon, pošto je prebačen u divizijsku bolnicu.

Štab 2. proleterske divizije izdao je zapovijest za opći protunapad noću 17/18. aprila u 24,00 sata.^{13>}

U toku noći 17/18. aprila jedinice 2. proleterske divizije izvršile su opći napad na četnike u dvije kolone i to: 3. sandžačka brigada općim pravcem Pliješ (tt. 1717) - s. Tokolj - s. Čelebić, a lijevo od nje 2. proleterska i 2. dalmatinska NOU brigada pravcem: Bakić (tt. 1444) - s. Zavajit - s. Borje - s. Čelebić s jakim lijevim bočnim obezbjeđenjem u pravcu Korče (tt. 1255) - s. Ječmište. Obje kolone nastupale su određenim pravcem svlađujući krvav otpor četnika ibarskog odreda i jurišnih brigada Pavla Đurišića.

Dana 17/18. aprila oko 03,00 sati, ujutro, 7. krajiška brigada podišla je s leđa neprijatelju, zauzela s. Čelebić, a zatim s. Rijeku i s. Suho polje.

Podilazak 7. krajiške brigade s leđa i pritisak lijeve i desne kolone s fronta, prisilio je četnike da se povuku u paničnom bijegu preko Bobova za Kosanicu i preko Tepaca i Uzlupa za Pivu.

Jedinice 2. proleterske divizije prešle su u odlučno gonjenje. Predvečer je stigla i 3. krajiška brigada na Čehotinu, tako daje pet brigada sa svih strana obuhvatilo četničke kolone koje su odstupale i nanijele im velike gubitke^{13a)}. Samo noć i ispresijecano zemljište spasilo je četnike od potpunog uništenja.

Jedinice 2. proleterske divizije imale su 48 mrtvih i 38 ranjenih, od kojih je veći dio lakše ranjen.

BORBE OKO FOČE I BLOKADA TALIJANSKOG GARNIZONA U FOČI

Dana 20. aprila stiglo je naređenje Vrhovnog štaba da 2. proleterska divizija (bez 2. dalmatinske brigade), ojačana krajiškom brigadom izvrši prodor preko r. Tare u Crnu Goru i Sandžak.¹⁴⁾

U rajonu Foče ostavljena je 2. dalmatinska brigade da blokira talijanski garnizon. Brigada je posjela položaje na sjevernim padinama Crnog vrha - s. Kruševlje - s. Selište - s. Požarevo - s. Podpeč u slijedećem rasporedu: 1. bataljon je držao sjeverne padine Crnog vrha, k. 971, s. Biokovo, s. Kruševlje; 2. bataljon s. Popovine - s. Selišta, a 3. bataljon s. Požarevo - s. Podpeč. Četvrti bataljon bio je u rezervi i obezbjeđivao pozadinu brigade na položajima Crni Vrh (tt. 1113) - s. Dragočava.

Štab brigade nalazio se u s. Dragočava. Ovakvim rasporedom brigada je potpuno zatvarala garnizon u Foči između Drine i Čehotine s južne strane.

13) Arhiv VII, k. 9a, reg. br. 3/1-A.

13a) U toku noći 17/18. aprila ubijeno je i zarobljeno oko 800 četnika, zaplijenjena su 4 laka mitraljeza, 8 puškomitraljeza, 68 pušaka, 50.000 metaka za puške i mitraljeze i 5-6.000 kg raznih namirnica.

14) Branko Obradović, str. 116.

Preko Čehotine obruč je zatvarala 6. bosanska brigada, ali samo za kratko i njen položaj je zauzela 2. dalmatinska brigada.

Na desnu obalu Čehotine upućen je 3. bataljon 2. dalmatinske brigade, koji se povezao s 15. majevičkog brigadom. Tako su sada samo ove dvije brigade ostale na blokadi Foče.

Na utvrđenom Bezimenom visu, koji se uzdiže neposredno na sjevernoj ivici Foče, nalazila se neprijateljska posada - talijanski bataljon »Aosta« iz divizije »Taurinense«, ojačan s jednom do dvije baterije i oko 100 četnika na čelu s kapetanom bivše jugoslavenske vojske Vojislavom Lukačevićem.¹⁵⁾

Posada je bila jako utvrđena. Talijani su još ranije izgradili više betonskih bunkera i solidnih zaklona u zemlji. Svi bunkeri i objekti za stanovanje bili su povezani podzemnim ili pokrivenim saobraćajnicama. Jedna takva saobraćajnica vezivala je utvrđenje i s gradom, odakle se posada snabdijevala vodom. Cijelo utvrđenje bilo je opasano visokim zidovima, s puškarnicama okrenutim na sve strane i tako dominirala gradom, da nije bilo moguće vršiti ma kakav napad s južne strane. U utvrđenju su se nalazili izgrađeni vatreni položaji za artiljeriju i minobacače, a na 200 metara od utvrđenja bilo je podignuto dva reda bodljikave žice visine dva metra. Predterren je bio brisan, a svi prilazi pod unakrsnom vatrom.

Za vrijeme blokade Foče bataljoni su danju s manjim grupama posjedali dominantne točke i vatrom sprečavali kretanje u opkoljenom garnizonu. Noću su udarne grupe (jačine odjeljenja) prodirale dublje u odbranu neprijatelja dosežući do bodljikave žice kojom je grad bio opasan.

Skoro svakog dana talijanski avioni iz Skadra, Tirane i Mostara, a i njemački avioni iz Rajlovca, bombardirali su položaje naših jedinica oko Foče.¹⁶⁾

U dnevnim izvještajima komande talijanskog 6. armijskog korpusa od 6. aprila do 25. aprila izvještava se o mnogobrojnim bombardiranjima partizanskih položaja koji opkoljavaju Foču.¹⁷⁾

Gubici brigade od ovog bombardiranja nisu bili veliki. Bilo je samo lakših ranjavanja od parčadi bombi. Zapaljivim bombama popaljena su okolna sela i zaseoci, kako bi se onemogućio život naših jedinica.

Neprijateljskom garnizonu u Foči nije mogla stići nikakva pomoć od talijanskih garnizona iz Crne Gore i Sandžaka. Stoga je moral vojnika počeo opadati. Kod najmanje aktivnosti naših patrola talijanski garnizon je davao uzbunu, otvarao vatru u svim pravcima.

Snažna artiljerijska vatra iz lakih haubica, u stvari, je rastjerivala strah fašističkim vojnicima. Talijani bi dejstvovali neprekidnom vatrom do svauča.

U vrijeme blokade ni neprijatelj nije imao neke naročite gubitke. U izvještaju talijanskog komandanta bataljona »Aosta« o napadu jedne čete 3. bataljona 2. dalmatinske brigade uz podršku minobacača, navedeni su gubici od 3 mrtva (od kojih 2 oficira) i 29 ranjenih.¹⁸⁾ Ali je zato duga blokada

15) Zbornik, tom III, knj. 5, dok. br. 145.

16) Iz aviona su naročito često bacani specijalni limeni sanduci u kojima se nalazilo 20 do 50 malih bombi sa krilcima, koje su naši borci nazivali »žabice«. Sanduk se u zraku otvarao, a iz njega su se rasipale bombe. Bacane su i zapaljive bombe po svim jarugama i šumama gdje se pretpostavljalo da su naše jedinice.

17) Zbornik, tom IV, knj. 12, dok. br. 193, 197, 201, 220, 229, 230, 235, 236, 237, 240, 242 i drugi dokumenti.

18) Zbornik, tom IV, knj. 12, dok. br. 235.

psihički zamarala blokirani garnizon, a strah od upada partizana u Foču iscrpio je moralnu snagu neprijatelja.

Neprijateljska transportna avijacija¹⁹⁾ snabdijevala je svaki drugi - treći dan posadu s municijom, hranom, lijekovima i drugim materijalom.

Moral u brigadi bio je na visini, iako je prošla teške borbe na Neretvi, Kalinoviku, Drini, Crnom Vrh i Čelebiću. Brigada je bila brojno dosta jaka. Ona je tada imala 1.040 boraca, od čega sposobnih za borbu 856, a od naoružanja 755 pušaka, 37 mitraljeza, 4 laka bacača s 88 granata i 50.000 puščanih metaka.²⁰⁾

S takvim brojnim stanjem i naoružanjem brigada je mogla uspješno izvršavati sve zadatke koji su joj postavljeni za držanje u okruženju opkoljenog garnizona.

Pošto Talijani nisu pokazivali nikakve ofanzivne akcije, u brigadi se uspješno i nesmetano odvijao politički i kulturno-prosvjetni rad.

Takođe je bio razvijen i politički rad u selima u okolini Foče, gde su formirani NOO-i i održane brojne konferencije s narodom i omladinom.

PORUKA VLADIMIRA NAZORA

Priznanje borcima i rukovodiocima 2. dalmatinske brigade za uspješan prelazak preko Drine odao je stari hrvatski pjesnik Vladimir Nazor svojom pjesmom.

Stih po stih zapisivao je pjesnik kako su Dalmatinci gradili splav na Drini pod kišom tanetā, kako su plovili na splavovima po rijeci »Što krvavu vodu prska u lice sunčane djece Jadrana« i kako su prešli na suprotni brijeg: »Izorali su Drinu, tu krvavu njivu, Prošle su grede ko plugovi po vodi bijesnoj. I sad se na njoj brazde vide...«

U junaštvu boraca radala se na Drini pobjeda, a u zanosu pjesnika začinjala se na Drini pjesma:

*»Ljuta si, Drino, gruba i žestoka,
I uvijek ti si krvi žedna bila,
Trpjela nisi brodove i gaze,
I kidala si veze, most mrvila.*

*Ali mi ćemo te ukrotiti. - Mede
Na tebi ćemo srušiti, i dvor
Graditi nov na bijesu tvom, da spona
Budeš nam čvrsta nerazrješiv čvor.«²¹⁾*

19) Vrlo često se dešavalo da po nekoliko padobrana s teretom padne van žice ili se objese na samu žicu. Pod zaštitom mitraljeske vatre grupe naših boraca privlačile su se žici i donosile obješene padobrane s pošiljkama. One padobrane koji su pali između utvrđenja i žica odnosili bi Talijani noću, budući da se danju nisu mogli približiti od naše vatre. Takva slika se ponavljala iz dana u dan sve dok je 2. dalmatinska brigada držala blokadu.

20) Arhiv VII, k. 731, reg. br. 20-2/13.

21) Vladimir Nazor: Pjesme partizanke, str. 33 - Drina; Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1945. (peto izdanje).

U istom danu na Drini stvarala se pjesma, historija i legenda. U danima pripreme za prijelaz preko Drine, Vladimir Nazor uputio je poruku Dalmatincima. Ona glasi:

»Negdje u Hercegovini
u ožujku 1943. g.

Drugovi i braćo Dalmatinci!

Negdje iza veličanstvenih planina, što prave zaleđe vašim jadranskim žalima, šaljem vam pozdrav i ovu poruku.

Pobjegao sam iz ropstva i sramote takozvane nezavisne države Hrvatske, da se nadišem ovdje slobode i da se prožmem osjećajem nacionalne časti i ljudskog dostojanstva. Izložio sam se tvrdu načinu života, pomanjkanju i najčednijih udobnosti, tjelesnim naporima u mukama, ali se Čovjek u meni oslobodio težine, dobio nova krila, našao cilj, kojem mora težiti u ove dane toliko kobne ne samo za naš narod, nego i za čitavo čovječanstvo.

Jadan li je svaki, koji u ovom sudbonosnom sukobu i obračunavanju sjedi na kućnom pragu, da bojažljiv, mlitav i neodlučan misli samo na svoje sitne lične koristi!

Braćo i drugovi iz moje rodne pokrajine, nema nikoga, koji bi nam mogao prebaciti da smo ikada bili mlitavci, ljudi bez ponosa i bez kičme krotka ljudska marva u tuđem ropstvu.

Kod nas se ustrojila drevna hrvatska država pred narodnim vladarima; vodili smo borbe s Venecijom, braneći naše zaljeve i otoke, naša sela i gradove, Neretvljani bijahu trepet i strah nekadašnjih Mlečića na moru; Senjski su uskoci bili naše primorske krvi; Ravni Kotari bijahu kolijevka junačkih serdara; zagorski su se Dalmatinci borili s Turcima, a u novije doba Poljičani se opirahu generalima silnog osvajača cara Napoleona, brodovi talijanskog admirala Persana utapali su se kod Visa, uništeni srčanošću i vještinom dalmatinskih mornara.

Hrvatski ponos, hrvatski prkos i hrvatsko junaštvo pokazivalo se kroz vjekove djelima naših otaca i pradedova.

Mlitavost, ravnodušnost, prilagođavanja tuđim autoritativnim zahtjevima, savijanje šije pred otimačem i krvnikom, odricanje od svoga jezika i od svojih običaja, puzanje pred tuđinskom petom: sve te sramote i svi ti poroci nisu još nikada okaljali Dalmatinca.

Pa neće ni u dane, što ih sada proživljujemo.

U zaleđu Dalmacije rasplamtio se i gori uvijek jačom žestinom rat partizana protiv fašizma. Hrvati i Srbi, katolici, pravoslavci i Muslimani digoše se protiv okupatora, protiv Nijemaca, Talijana i njihovih slugu i robova, ustaša i čenitka, koji pale kuće, kolju ljude, uništavaju imanja, sela i varoši.

Ili se pustiti zaklati i istrijebiti za uvijek, ili se dignuti i odbraniti.

Trećega nema.

Jao mlitavcu i strašljivcu!

Drugovi braćo Dalmatinci!

Partizani su od negdašnjih pojedinih, gotovo nenaoružanih skupina sastavili čete i bataljone, pa brigade i divizije: narasli su u korpuse i čitavu vojsku, koja - dobro vođena i uvijek bolje opskrbljena - tuče u našoj zemlji okupatore, bije, goni i kažnjava četnike i ustaše, braneći narodu život i njegovo imanje.

A konačni je njihov cilj potjerati tuđinca iz svih naših zemalja, očistiti je od domaćih izdajica, uvesti nov društveni poredak, ne rušeći vjeru otaca, ne dirajući u nacionalne osjećaje ne obarajući vlasništva.

Naši su napori veliki, jer su neprijatelji mnogi i jaki ali i naša snaga neprestano, iz dana u dan, samo raste, pa se naši uspjesi množe; područja, što ih oslobađamo, neprestano se šire.

Članovi Štaba brigade snimljeni s Vladimirom Nazorom u maju 1943.

Narod je progledao i diže se na ustanak, pridružuje se nama, počinje - ma gdje bilo - kupiti se, organizirati se i ulaziti u borbu na partizanski način.

Već postoji čitava dalmatinska divizija, i Dalmatinci su se istakli kod oslobođenja Jajca, Prozora i Jablanice.

Ali, što više, tim korisnije i časnije!

Neka se svaka dalmatinska planina prometne u partizansku tvrđavu, svaki naš zaljev u gusarsko gnijezdo protiv otimača našeg mora, svaki naš otok u klisuru, o koju će se razbiti lađa grabežljivog okupatora.

Dalmatinsko Zagorje i Primorje neka listom ustane!

Sve se može kad se hoće.

Stupit[^], drugovi, u naše partizanske redove, dižite ustanak, započnite što življe djelovanje, ma gdje bilo i ma kako bilo, a uspjeh je siguran, pobjeda je neizbježiva.

Pomognimo i mi Slavenstvu, prodičimo Hrvatstvo, budimo i mi Dalmatinci radniči u novom građenju sudbine Čovječanstva!

Čuvajmo svoju čast i obraz svoj!

A kad nas pobjeda ovjenča, mi ćemo s ponosom gledati na minule napore i muke. Veselićemo se novom pravednijem poretku društva uopće i sreći svoga naroda i svoje obitelji, te kazati: »Nismo uzalud živjeli. Nismo izdali čast svojih pra-

djedova. Doprinijeli smo i mi uništenju zla i uzvišenju Dobra. Dostojni smo i mi da živimo na suncu božjemu, u novom bratskom savezu oslobođenih i preporođenih naroda».

VLADIMIR NAZOR²²⁾

Na tu poruku Štab 2. dalmatinske brigade, 6. aprila 1943. godine, uputio je V. Nazoru, književniku, preko Vrhovnog štaba NOV i POJ, pismenu poruku zahvalnosti izražavajući mu zahvalnost za divne stihove o brigadi i njegovom hrabrom činu sudjelovanja u narodnooslobodilačkoj borbi.²³⁾

U periodu blokade fočanskog garnizona izašao je prvi broj brigadnog lista »Dalmatinski udarnik«. List je izašao u vezi s proslavom Prvog maja 1943. godine. Pripremio gaje rukovodilac Politodjela brigade Vojo Kovačević,²⁴⁾ a ilustrirao borac-slikar Đuro Tiljak.²⁵⁾

ZNAČENJE FORSIRANJA DRINE I BORBI OKO FOČE

Činjenica je da je bio veoma težak prijelaz preko Drine, budući da je ona po širini korita i po vodostaju veća od Neretve. Bila je, može se reći, slična situacija na Drini i Neretvi: bio je veliki vodostaj, most porušen i nije bilo nikakvih plovnih sredstava. Međutim, sve to nije predstavljalo težu prepreku borcima 2. dalmatinske NOU brigade, koji su u forsiranju Drine ispoljili inventivnost. Oni su taj teški zadatak, od velikog značenja za Operativnu grupu divizija veoma uspješno izvršili. Organizacija prijelaza iziskivala je mnogo vremena zbog velike brzine i širine rijeke. Za prijelaz Drine bio je dobar izbor mjesta i vremena. Brigada je u borbi za mostobran po-

22) - »Dalmatinski udarnik«, list 2. dalmatinske brigade, Foča 1. V. 1943. Gradski komitet SKH, Zagreb, 5.

23) »Borci, komandiri, komandanti i politički komesari 2. dalmatinske udarne brigade, velikom sinu Dalmacije i slobodarskom pjesniku hrvatskog naroda, Vladimiru Nazoru:

Dragi družo i brate, doprla je tvoja poruka Dalmatincima i do svih boraca naše udarne brigade. Ponosimo se Tvojim učešćem u ovoj teškoj, ali svetoj borbi. Ponosimo se, da najveći sinovi hrvatskog naroda učestvuju svojim žarom, svom fizičkom i duhovnom snagom, na uništenju najkrvoločnije zvijeri čovječanstva - fašizma. Ponosimo se, najzad, da si Ti sin naše mile Dalmacije. Bit ćeš primjer svima- Dalmatincima, svima Hrvatima, kako se i u starim godinama rađa mladenački junački polet u danima Narodnooslobodilačke borbe jednog naroda. ...

Tvoja poruka struji žilama svih naših boraca naše i Tvoje brigade. Bataljoni, čete i svi pojedinci učinit će sve, kao do sada i više nego do sada, da ova brigada časno, junački, uzdignuta čela nosi zastavu slobodarske Dalmacije.

Čitajući Tvoju poruku na skupovima bataljona svi borci, komandiri i politički komesari zavjetuju se, da će neumoljivo uništavati okupatora i njegove plaćenike; da će s ponosom izvršavati naređenja našeg junačkog Vrhovnog štaba i najmilijeg komandanta druga Tita! Dičimo se, što maršujemo zajednički i bratski sa srpskim, crnogorskim i bosanskim brigadama. Uništavat ćemo krvnika sa zadovoljstvom na svakom mjestu, kao i na kućnom pragu.

Zavjetujemo se, da ćemo čuvati čast Dalmacije, a Tebi, dragi Vladimire, želimo da prebrodiš zdravo sve opasnosti i napore ove krute, ali slavne borbe. - Živio!

Položaj 6. aprila 1943. godine».

(Vladimir Nazor: S partizanima 1943-1944., str. 104-105, Državni izdavački zavod Jugoslavije, Beograd 1945.).

24) Za narodnog heroja proglašen 10. VII 1952.

25) Zagreb, 1895-1965., slikar i likovni kritičar. Bio je član grupe Zemlja. Izdavao napredni časopis »Kultura« 1933. god. Pisao lik. kritike i recenzije u »Književniku«. Od 1942. god. sudjelovao u NOB.

kazala spretnost, upornost i borbenost. Zatim je u blokadi neprijateljskog garnizona u Foči također postigla veliki uspjeh.

Vrhovni komandant je za uspješni prijelaz preko Drine, na prijedlog Štaba 2. proleterske divizije,²⁶⁾ pohvalio 2. dalmatinsku brigadu slijedećim riječima:

»U ime Vrhovnog štaba NOV i partizanskih odreda Jugoslavije izražavam priznanje i zahvalnost borcima, komandirima i političkim komesarima Druge dalmatinske brigade Druge divizije, za odlično izvršenu zadaću prilikom organizacije prebacivanja preko Drine.

Vi ste junački sinovi sunčane Dalmacije, pokazali da ste dostojni sinovi vaših slavni predaka, hrabrih mornara, rodoljubivih sinova plavog Jadrana.«²⁷⁾

NJEMAČKO-TALIJANSKI NAPAD I DEBLOKADA FOČE

Još od prvih dana blokade fočanskog garnizona komanda talijanskog 6. armijskog korpusa razmatrala je mogućnost njegovog deblokiranja, pa su u aprilu više puta vođeni pregovori s njemačkom komandom, o zajedničkoj akciji u pravcu Foče.²⁸⁾

Međutim, Nijemci su imali svoje planove koje su krili od Talijana (u aprilu su počeli potajno vršiti pripreme za operaciju »Schwarz«).

Tek krajem aprila Nijemci su se sporazumjeli s Talijanima da zajednički izvrše prodor iz Goražda u pravcu Foče, u cilju deblokiranja talijanskog garnizona.

U rajonu Goražda počele su se grupirati njemačko-talijanske jedinice određene za deblokadu Foče. Za ovaj zadatak Nijemci su formirali borbeno grupu »Rogatica« sastava 369. puk s 2. i 4. bataljonom, 2. bataljon 750. puka iz 118. lovačke divizije, protutenkovska četa 369. protutenkovskog bataljona, dvije čete 369. pionirskog bataljona i nekoliko talijanskih tenkova i oklopnih automobila.

Talijani su za ovu akciju odredili: 3. alpski puk iz divizije »Taurinense«, 3. bataljon 383. piješadijskog puka i 57. bataljon »Crnih košulja«. Sve snage su bile pod komandom štaba njemačke 369. divizije.²⁹⁾

Na prostoru između Goražda i Foče nalazile su se tri naše brigade, i to: oko Foče 2. dalmatinska, na desnoj obali Drine na položajima Gradina (k. 1208), Oštri vrh, Paljika (tt. 1164) 6. istočnobosanska i na Golom vrhu (tt. 1309) i Kapak (tt. 1203), jedan bataljon Majevičke, dok je na lijevoj obali Drine na položajima: Zebina šuma, Grabić (k. 1022), Šešin vrh (tt. 1098), Stolac (tt. 1519) bila Majevička brigada.³⁰⁾

Dok su ove pripreme trajale, s izvijesnim odugovlačenjem Nijemaca, borbe oko Foče su nastavljene kao i prethodnih dana. Jedinice 2. dalmatinske brigade budno su pazile da se neprijatelj ne izvuče iz okruženja, a ujedno su bile spremne da se sukobe i sa snagama koje bi ponovo krenule u pokušaj deblokade. Štab brigade nije ništa znao o ovim njemačko-talijan-

26) Arhiv VII, k. 9, reg. br. 6-2a.

27) Arhiv VII, k. 846, reg. br. 1/2-II.

28) Zbornik, tom IV. knj. 12, dok. br. 220, 230 i 242.

29) Arhiv VII, k. 101, reg. br. 30/5.

30) Arhiv VII, VŠ NOV i POJ, k. 7A, reg. br. 8-1/a.

skim pripremama, jer je on pratio situaciju vezanu neposredno za blokadu neprijateljskog garnizona, a Štab divizije bio je dosta daleko od brigade.

Planirani neprijateljski napad na Foču počeo je u rano jutro 2. maja pokretom grupe »Rogatica« iz Goražda, preko Ustikoline ka Foči. Nijemci su nastupali s obje strane r. Drine. Odmah su stupili u borbu s bataljonom Majevičke brigade koji je zatvarao pravac od Goražda i Čajniča.

Borci 2. proleterske divizije na maršu za Crnu Goru, aprila 1943. godine

Brigada je 2. maja zauzela novi raspored na liniji: Crni vrh - Gradina (k. 1208) - Paljika (k. 1164).

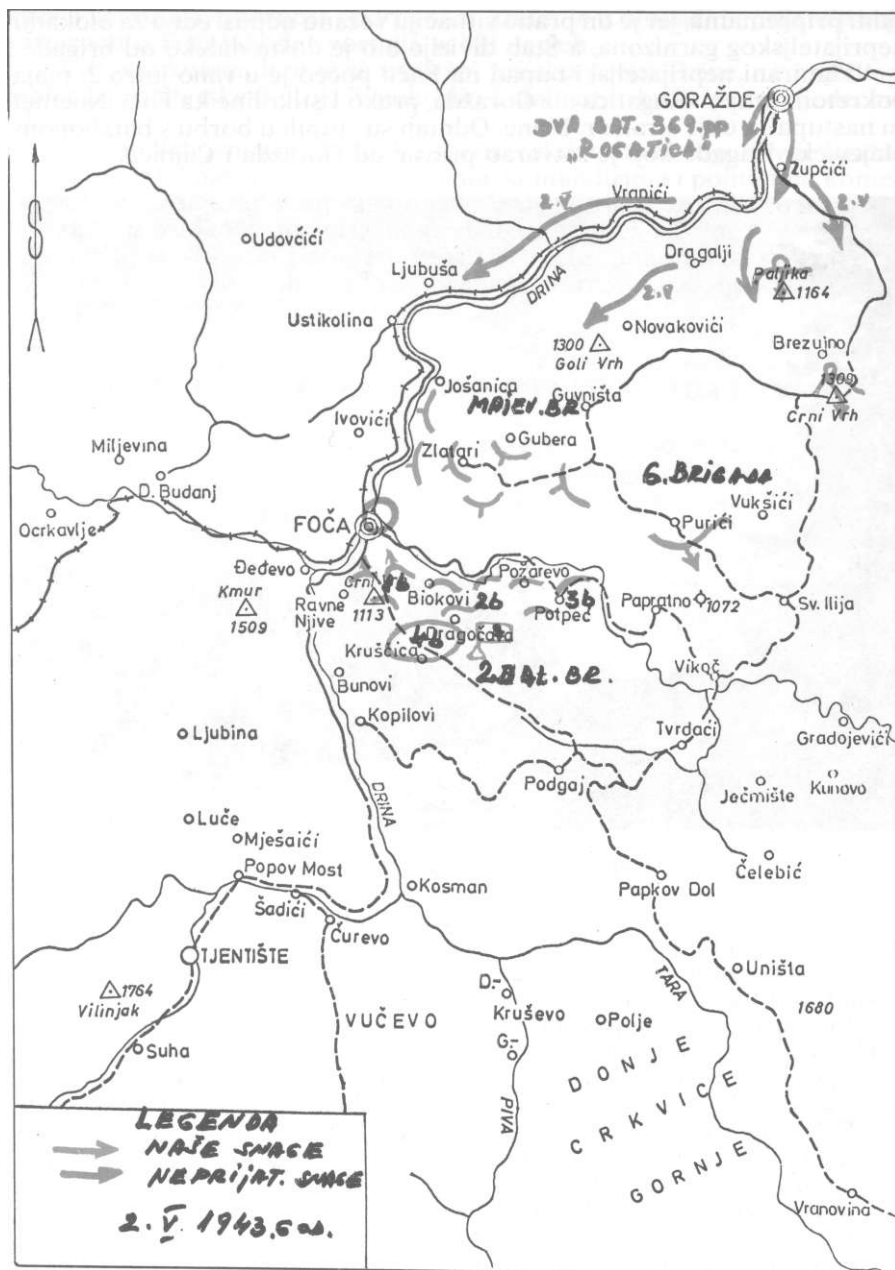
Ovim rasporedom Štab brigade je namjeravao zaustaviti prodor Nijemaca i eventualno ih odbaciti nazad.

Vrhovni komandant uputio je Štabu 2. dalmatinske brigade 3. maja 1943. godine, naređenje sljedećeg sadržaja:

»Obavešteni smo da su neprijateljski tenkovi iz Goražda prodrli do stanice u Foči. Iz njega se vidi da je neprijatelj htio spasiti garnizon u Foči preko Goražda. U vezi sa tim naređujem: da vaša Druga dalmatinska brigada uporno štiti pravac od eventualnog neprijateljskog nadiranja preko r. Čehotine sa ciljem: zaposedanje Crnog vrha, Broda i ugrožavnja naših bolnica na prostoriji Čelebić.

Jedinice Šeste bosanske brigade dužne su sadejstvovati vašoj odbrani. U istom cilju biće angažovane i jedinice koje se nalaze na levoj obali Drine.

Most na Drini u Foči stavite pod našu mitraljesku i bacačku vatru u slučaju neprijateljskog prodiranja preko njega.

No, to ne znači da vi morate po svaku cenu sprečiti bekstvo garnizona iz Foče, već je jedini vaš zadatak da branite prelaz na levu obalu Čehotine, a isto tako u zajednici sa Šestom bosanskom brigadom da sprečite pokret neprijatelja preko Slatine i Čajniča u pravcu Pljevalja. Pošto izgleda da zajedno sa Italijanima nadiru i ustaše, verovatno će to biti u cilju ostajanja ustaša u Foči. Ako se ta pretpostavka obistini, onda ustaše treba onemogućiti da zaposednu utvrđenja i da se u njima zadrže. Ako to bude nemoguće iz bilo kojih razloga, onda ćete vi imati i dalje isti zadatak koji ste i do sada imali.«³¹⁾

Nijemci su 3. maja produžili nastupanje cestom za Čajniče do s. Miljena i putem za s. Bezujno i pokušali izvršiti obilazak položaja brigade. Razvila se žestoka borba. Ovo je bio prvi sukob brigade s Nijemcima. U borbi su sudjelovali svi bataljoni. Pod pritiskom nadmoćnih njemačkih snaga, Štab brigade je odlučio da se jedinice pod borbom povuku na drugu liniju obrane Bojačino brdo (k. 798) - Korijen (k. 1023). Na ovoj liniji Nijemci su zadržani. Međutim, motorizirana kolona, koja je nastupala lijevom obalom, ušla je u Foču 4. maja u 12 sati, dok su se na desnoj obali Drine borbe i dalje vodile u žestokim sudarima sve do 7 maja.

Talijanske snage koje su nadirale iz Pljevalja preko Čajniča ušle su u Foču 5. maja u 12,00 sati.

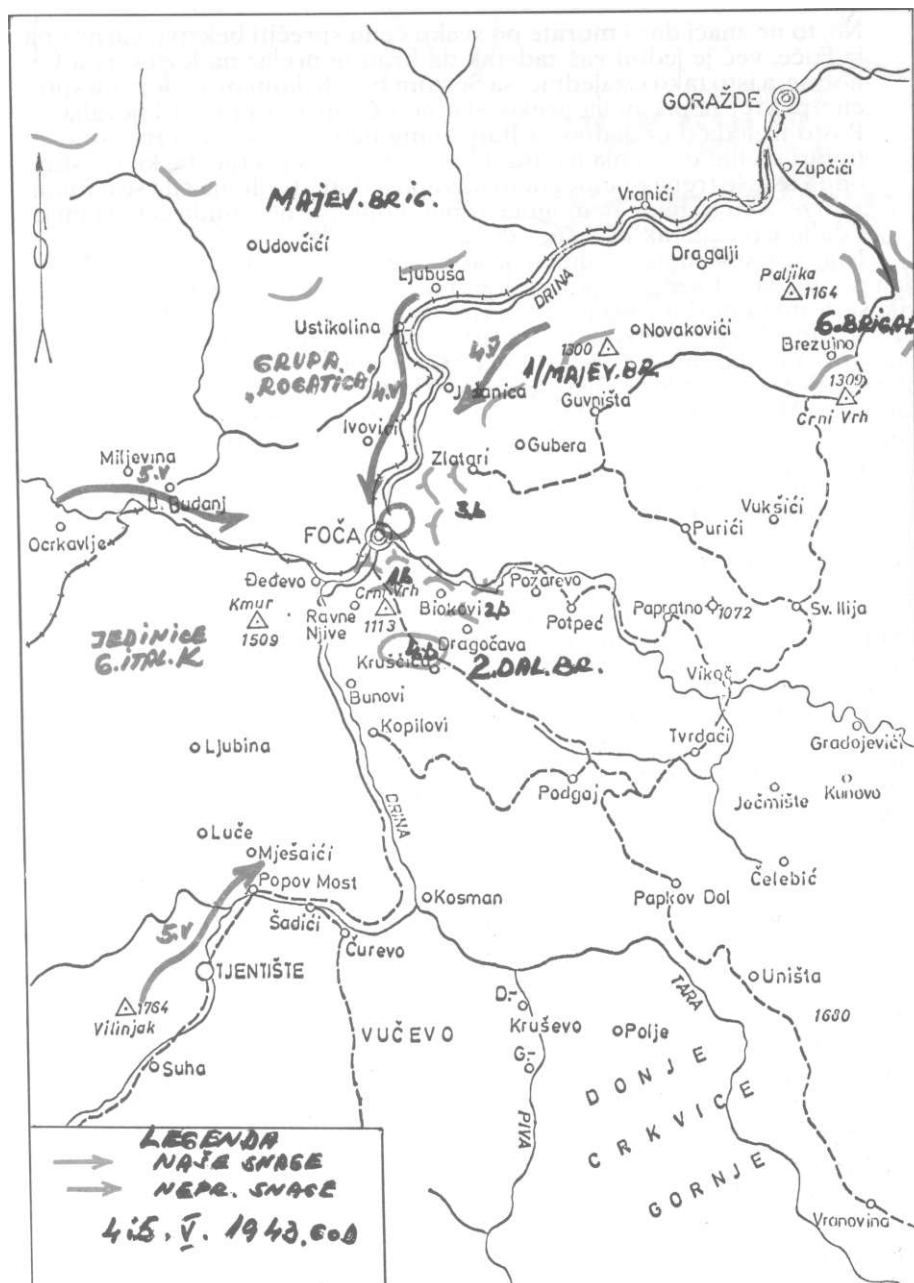
Talijani su povelili bataljon »Aosta« iz Foče i četnike vojvode Lukačevića, pa su se preko Goražda vratili u Pljevlja. U Foči je ostao samo njemčki garnizon.

Nijemci 7. maja odustaju od frontalnog napada na položaje brigade i produžavaju nastupanje lijevom obalom Drine ka Šćepan polju. Bojeći se opkoljavanja s jugozapada, brigada se 8. maja povukla na položaje u rajon brda Trovrh (k. 1057), Okrugljica, Krušičko brdo (tt. 1170).

Grupa legionara jačine oko 20 vojnika neopaženo se probila dolinom r. Čehotine do s. Šaško polje, a zatim potokom uzvodno prema s. Dragočava. Namjera im je bila da napadnu naše jedinice s leđa i ubrzaju dejstvo jedinica na pravcu: Foča - Crni Vrh - Okrugljica - s. Dragočava. U vodenici nizvodno od s. Dragočava grupa legionara iznenadila je grupu boraca 3. čete 2. bataljona koja se nalazila u vodenici. Tom prilikom poginuo je Milan Čuruvija-Čelonja, ekonom 3. čete i Pajo Mlinarević, borac iste čete, a vodenicu su zapalili. Štab 2. bataljona brzo je reagirao, angažirao je dio jedinica iz rezerve za napad na legionare. Zadatak je uspješno izvršen i legionari su se povukli istim pravcem ka Foči. Na bojnopolju ostavili su 4 mrtva i više ranjenih.

Brigada je organizirala obranu ovih važnih objekata koje su Nijemci htjeli pošto-poto zauzeti. Nekoliko napada u toku 10. i 11. maja prinudili su brigadu na dalja povlačenja. Jedanaestog maja došla je u pomoć Majevička brigada iz Drinske operativne grupe i toga dana s dijelovima 2. dalmatinske brigade oko Okrugljice i s. Kršćice zajednički vodile borbu protiv Nijemaca. Tek pred pad mraka Nijemci su zauzeli brdo Trovrh (k. 1057). Noću 11/12. maja Štab brigade je naredio da se bataljoni neopaženo izvuku iz kontakta s neprijateljem i da se sviju u kotlonu na putu za s. Čelebić. Istog dana je 2. dalmatinska dobila naređenje od Štaba 2. proleterske divizije da krene u sastav divizije pravcem: Tepca - Žabljak - Boan. Tako je 2. dalmatinska brigada, poslije skoro mjesec dana samostalnog dejstva, krenula u sastav svoje divizije, a na položajima kod Foče smijenila ju je Majevička brigada.

31) Arhiv VII VŠ NOV i POJ, k-7A, reg. br. 8-1 a.

MARŠ ZA CRNU GORU

Prije marša za Crnu Goru stigao je novi politički komesar brigade Mate Ujević. Dotadašnji komesar Ante Jurlin-Marko otišao je na novu dužnost u 3. diviziju.

Smotra 2. dalmatinske bHgade u Boanu (Crna Gora), 15. maja 1943. godine

Druga dalmatinska brigada u toku 12 maja marširala je za Crnu Goru pravcem: s. Čelebić - s. Ograđenica - s. Tepca, gdje je 13. maja prešla most na r. Tari i zanoćila u s. Tepca. Sutradan 14. maja brigada je krenula ka s. Boan, gde je stigla u popodnevnim satima, a 15. maja, tj. na dan početka 5. neprijateljske ofanzive, komandant i komesar 2. proleterske divizije izvršili su smotru brigade i odali joj priznanje za uspješno izvedena borbena dejstva u blokadi Foče i u borbama s Nijemcima koji su vršili deblokadu Foče.

Obavještajni oficir brigade, Stevo Perić iz Centralne bolnice prikupio je sve lakše ranjenike i bolesnike iz 2. dalmatinske brigade i doveo ih u sastav brigade u s. Boan. Doskom'tih boraca brigada se djelimično popunila zbog gubitaka koje je imala u borbama oko Foče.